

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра психології, філософії та суспільних наук**

І.В. Кущенко

ОСНОВИ КЛІНІЧНОЇ ТА ПАТОПСИХОЛОГІЇ

*Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять,
практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти зі спеціальності С4 Психологія*

Київ – 2025 рік

РОЗРОБНИК: доцентка, кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології, філософії та суспільних наук Ірина КУЩЕНКО

Рецензент: доцентка, докторка психологічних наук, завідувачка кафедри психології, філософії та суспільних наук Олена ВЛАСЕНКО

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, філософії та суспільних наук Протокол № 1 від 25.08.2025

Методичні рекомендації схвалено на засіданні навчально-методичної ради навчально-наукового гуманітарного інституту

Протокол № 8 від 27.08.2025р.

Голова НМР ННГІ

Сергій ГУБАРЄВ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення даної дисципліни дає можливість здобувачеві вищої освіти ознайомитися з загальними закономірностями порушень і відновлення психічної діяльності при різних патологічних станах і аномаліях особистості; формування вмінь проводити диференційну діагностику психічних розладів та самостійної побудови подальшої тактики супроводу хворих. розвитку у майбутніх фахівців навичок психологічного аналізу при наданні психологічної допомоги та проведення психологічної профілактики, формування та розвиток професійно та особистісно важливих якостей майбутніх фахівців.

Метою вивчення дисципліни є: формування уявлень про загальні закономірності порушень і відновлення психічної діяльності при різних хворобах, патологічних станах і аномаліях особистості; про основні патопсихологічні синдроми та особливості проведення патопсихологічної діагностики, підготовка студентів до практичної роботи з хворими людьми та людьми, які страждають на розлади психіки та поведінки.

Завдання дисципліни:

- ознайомлення студентів із медико-правовими та етичними аспектами, які регулюють професійну діяльність клінічного психолога;
- сформувані у студентів загальні уявлення, щодо особливостей функціонування психіки хворої людини, особливостями лікувальної взаємодії медичного працівника з хворими, розкриття поняття внутрішньої картини хвороби;
- оволодіння студентами знаннями щодо поняття психічної норми та патології, різними класифікаціями та критеріями діагностики психічних розладів;
- оволодіння знаннями щодо психологічних особливостей хворих різними групами захворювань та патопсихологічними розладами;
- формування вмінь проводити диференційну діагностику психічних розладів та самостійної побудови подальшої тактики супроводу хворих людей, надання їм психологічної допомоги залежно від виду захворювання.

Додаткові цілі: підвищити рівень фахової компетентності у студентів, зокрема комунікативної, етичної та особистісної.

2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1.

Теоретико-методологічні основи клінічної та патопсихології

Тема 1. Клінічна та патопсихологія як галузі психологічної науки: предмет, завдання та сфери застосування

Лекція 1. – 1 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 1. - 1 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 1. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Тема 2. Теоретичні підходи до аналізу психічних порушень у клінічній та патопсихології

Лекція 2. – 1 год. (д.) / 0 год. (з.)

Семінар 2. - 1 год. (д.) / 0 год. (з.)

Самостійна робота 2. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Змістовний модуль 2.

Патопсихологічний аналіз психіки: норма, патологія, розвиток

Тема 3. Психологічна норма і патологія: критерії розмежування та класифікація психічних порушень (МКХ-11)

Лекція 3. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 3. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 3. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Тема 4. Порушення психічних процесів і станів: патопсихологічний аналіз

Лекція 4. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 4. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 4. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Тема 5. Порушення психічного розвитку в онтогенезі: віковий аспект патопсихології

Лекція 5. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 5. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 5. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Змістовний модуль 3. Клініко-психологічні аспекти хвороби, лікування та професійної діяльності

Тема 6. Внутрішня картина хвороби та ставлення особистості до захворювання

Лекція 6. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 6. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 6. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Тема 7. Кризові стани та психологічна допомога в клінічній практиці

Лекція 7. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 7. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 7. – 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Тема 8. Психологічні наслідки хронічного захворювання та інвалідності

Лекція 8. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 8. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 8. – 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

Тема 9. Клінічно-психологічна взаємодія «психолог – клієнт – медична система»

Лекція 9. – 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Семінар 9. - 2 год. (д.) / 0,5 год. (з.)

Самостійна робота 6. - 6 год. (д.) / 12 год. (з.)

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КЛІНІЧНОЇ ТА ПАТОПСИХОЛОГІЇ

ТЕМА 1. Клінічна та патопсихологія як галузі психологічної науки: предмет, завдання та сфери застосування

Клінічна та патопсихологія є спеціалізованими галузями психологічної науки, що досліджують психічні явища в умовах соматичних і психічних захворювань. Клінічна психологія зосереджується на вивченні психологічних особливостей пацієнтів, впливі хвороби на емоційно-вольову сферу, пізнавальні процеси та поведінку, а також на розробці методів психологічного супроводу, психокорекції та реабілітації. Патопсихологія досліджує якісні зміни психічних функцій, механізми їх порушень, співвідношення з клінічною картиною захворювання та закономірності розвитку психопатологічних станів.

Семінар 1. Клінічна та патопсихологія як галузі психологічної науки: предмет, завдання та сфери застосування

Питання для обговорення:

1. У чому полягає основна відмінність між клінічною психологією та патопсихологією?
2. Яке місце клінічної психології у системі медичних та психологічних наук?
3. Чим відрізняється предмет вивчення патопсихології від предмету клінічної психології?
4. Які основні завдання клінічної психології у сучасній науці та практиці?
5. Як патопсихологія сприяє розумінню механізмів психічних порушень?
6. Яке значення мають патопсихологічні експерименти для діагностики психічних розладів?
7. Які приклади демонструють участь клінічної та патопсихології у реабілітації пацієнтів?
8. Як результати клінічних і патопсихологічних досліджень впливають на ефективність психологічного супроводу пацієнтів?
9. Чому важливо поєднувати медичний та психологічний підходи у дослідженні та оцінці психічних розладів?

Самостійна робота до теми 1. Клінічна та патопсихологія як галузі психологічної науки: предмет, завдання та сфери застосування

- Опрацювати наукові джерела та сучасні статті, що визначають предмет і завдання клінічної та патопсихології, та скласти конспект.
- Порівняти підходи різних авторів до визначення предмета клінічної психології та патопсихології, оформити результати у вигляді таблиці «Автор – Підхід – Основні особливості».
- Скласти схему «Завдання клінічної та патопсихології» із поділом на діагностичні, дослідницькі, корекційні та реабілітаційні.
- Підготувати короткий реферат (3–5 сторінок) на тему: «Роль клінічного психолога у медичній практиці».
- Проаналізувати клінічний випадок (за літературним прикладом) та визначити, які завдання клінічної та патопсихології застосовуються у його дослідженні.
- Скласти порівняльну характеристику методів клінічної психології (спостереження, бесіда, тестування) та патопсихології (патопсихологічний експеримент, аналіз продуктів діяльності).
- Підготувати повідомлення з прикладами застосування патопсихологічних експериментів у діагностиці когнітивних і емоційних порушень.
- Скласти перелік сучасних напрямів досліджень у клінічній психології та оцінити їх значення для сучасної медицини й психології.

- Написати есе (1–2 сторінки) на тему: «Необхідність інтеграції медичного та психологічного підходів у вивченні психічних розладів».
- Розробити коротку презентацію (5–7 слайдів) «Завдання клінічної та патопсихології: теорія та практика».

Література:

1. Бондаренко О.Ф. Клінічна психологія: підручник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2021. 456 с.
2. Дзюба Т.М. Психологія хворої людини: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 212 с.
3. Клименко І.В., Петренко А.М. Основи патопсихології: сучасні підходи. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 278 с.
4. Коломієць О.В. Клінічна психологія: практикум. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. 190 с.
5. Корнієнко Н.М. Патопсихологія: навчальний посібник. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2024. 235 с.
6. Литвиненко О.О. Клініко-психологічні аспекти психічних розладів. Дніпро: ДНУ, 2021. 198 с.
7. Мельничук І.М. Сучасні завдання клінічної психології в Україні. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. 144 с.
8. Слободянюк О.В. Психодіагностика в клінічній практиці. Вінниця: Нова Книга, 2022. 210 с.
9. Ткачук Т.О. Клінічна та патопсихологія: навчальний посібник. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 260 с.

ТЕМА 2. Теоретичні підходи до аналізу психічних порушень у клінічній та патопсихології

Теоретичні підходи до аналізу психічних порушень у клінічній та патопсихології відображають різноманітні наукові парадигми, які пояснюють причини, механізми виникнення та прояви психічних розладів. Біологічний підхід розглядає психопатологію як результат порушень функціонування мозку, нервової та ендокринної систем, а також генетичних факторів. Психоаналітичний підхід (З. Фройд та послідовники) акцентує увагу на несвідомих конфліктах і витіснених переживаннях як джерелі психічних розладів. Біхевіористичний підхід пояснює психопатологію через процеси навчання та закріплення дезадаптивних моделей поведінки. Когнітивний підхід підкреслює роль ірраціональних переконань та когнітивних спотворень у формуванні симптомів. Гуманістичний підхід трактує психічні розлади як наслідок порушення процесів самореалізації та внутрішньої гармонії особистості. Сучасна клінічна психологія орієнтується на інтегративний підхід, який поєднує біологічні, психологічні та соціокультурні чинники для комплексного розуміння психопатологічних явищ.

Семінар 2. Теоретичні підходи до аналізу психічних порушень у клінічній та патопсихології

Питання для обговорення:

1. У чому полягає основна концепція біологічного підходу до вивчення психічних порушень?
2. Як психоаналітичний підхід пояснює виникнення психопатологічних явищ?
3. Які механізми формування патологічної поведінки виділяє біхевіоризм?
4. Яким чином когнітивні спотворення сприяють розвитку психічних розладів?
5. Як гуманістична психологія пояснює психопатологічні явища та їх прояви?
6. Які переваги та обмеження мають різні теоретичні підходи у поясненні психічних порушень?
7. Як соціокультурний контекст впливає на прояви психопатології та її діагностику?
8. У чому полягають відмінності інтегративного підходу від класичних теорій психічних розладів?
9. Які приклади підтверджують ефективність когнітивно-поведінкових моделей у клінічній практиці?

10. Чому сучасна клінічна та патопсихологія дедалі частіше використовує біопсихосоціальну модель психопатології?

Самостійна робота 2. Теоретичні підходи до аналізу психічних порушень у клінічній та патопсихології

- Опрацювати наукову літературу з теми та скласти конспект основних теоретичних підходів до аналізу психопатології: біологічного, психоаналітичного, біхевіористичного, когнітивного, гуманістичного та інтегративного.
- Провести порівняльний аналіз біологічного та психоаналітичного підходів, виділивши їхні спільні та відмінні риси у поясненні психічних розладів.
- Проаналізувати клінічні приклади (за описом у підручниках чи наукових статтях) та визначити, який теоретичний підхід найбільш адекватно пояснює конкретний випадок.
- Підготувати есе (1–2 стор.) на тему: «Значення інтегративного підходу у сучасній психології психопатології».
- Скласти таблицю «Підхід → Основні положення → Методи дослідження → Переваги → Обмеження» для наочності порівняння різних теорій.
- Опрацювати сучасні наукові публікації (2020–2025 рр.) з психопатології та підготувати короткий огляд однієї з них.
- Розробити міні-презентацію (5–7 слайдів) на тему одного з підходів до аналізу психопатологічних явищ із прикладами практичного застосування.
- Скласти порівняльну схему «Класичні підходи → Сучасні інтегративні моделі психопатології» для візуалізації еволюції теоретичних концепцій.

Література:

1. Бевзенко Л. Д. Загальна психопатологія : навч. посіб. Київ : ВСВ «Медицина», 2021. 328 с.
2. Волошин П. В., Марута Н. А. Сучасні підходи до діагностики та лікування психічних розладів. Український вісник психоневрології. 2020. Т. 28, № 1. С. 5–15.
3. Гаврилова Л. В. Клінічна психологія : навч. посіб. Київ : КНТ, 2022. 312 с.
4. Калашник Л. І. Патопсихологія : підручник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 416 с.
5. Кочарян О. С. Психотерапія та клінічна психологія : підручник. Харків : Фоліо, 2021. 420 с.
6. Лазуренко О. О., Бондар Т. В. Сучасні біопсихосоціальні моделі в клінічній психології. Психологія і суспільство. 2023. № 2. С. 112–123.
7. Марута Н. А. Психічні розлади: сучасні концепції та підходи. Психіатрія, неврологія та медична психологія. 2022. № 17. С. 7–18.
8. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR). 5th ed., text rev. Washington, DC : APA, 2022. 1150 p.
9. Butcher J. N., Hooley J. M., Mineka S. Abnormal Psychology. 18th ed. New York : Pearson, 2022. 656 p.
10. Kring A. M., Johnson S. L. Abnormal Psychology: The Science and Treatment of Psychological Disorders. 15th ed. Hoboken : Wiley, 2023. 720 p.
11. Maddux J. E., Winstead B. A. Psychopathology: Foundations for a Contemporary Understanding. 5th ed. New York : Routledge, 2020. 606 p.
12. Oltmanns T. F., Emery R. E. Abnormal Psychology. 10th ed. Boston : Pearson, 2021. 656 p.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВИ ПАТОПСИХОЛОГІЇ, КРИТЕРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НОРМИ ТА ПАТОЛОГІЇ

ТЕМА 3. Психологічна норма і патологія: критерії розмежування та класифікація психічних порушень (МКХ-11)

Патопсихологія досліджує відхилення психічних процесів від норми та механізми їх розвитку. Психічна норма визначається за комплексом критеріїв — статистичним, соціальним, функціональним, суб'єктивним і клінічним — що оцінюють відповідність психіки людини біологічним, психологічним та соціальним стандартам. Патологія розглядається як відхилення від цих норм, що призводить до порушення адаптації та соціального функціонування.

Патопсихологічний аналіз дозволяє виявляти зміни психічних функцій, розуміти механізми розвитку розладів і планувати ефективну психокорекцію та реабілітацію.

Семінар 3. Патопсихологічний аналіз психіки: норма, патологія, розвиток

Питання для обговорення:

1. Які критерії використовуються для визначення психологічної норми та як вони взаємопов'язані?
2. У чому полягає сутність патопсихологічного аналізу психіки?
3. Як патологія психічних процесів впливає на адаптацію та соціальне функціонування людини?
4. Які основні відмінності між нормальним розвитком психіки та патологічними відхиленнями?
5. Яким чином статистичний, соціальний, функціональний, суб'єктивний і клінічний критерії взаємодіють у визначенні патології?
6. Як патопсихологічний аналіз допомагає у плануванні психокорекційної та реабілітаційної роботи?
7. У яких випадках «переходові» стани можуть бути розцінені як патологія, а коли як варіант норми?
8. Які методи дослідження психічних порушень застосовуються в патопсихології?
9. Як розуміння механізмів розвитку психічних розладів сприяє профілактиці та ранній діагностиці?
10. Яким чином сучасні підходи інтегрують біологічні, психологічні та соціальні фактори у вивченні норми і патології?

Самостійна робота 3. Патопсихологічний аналіз психіки: норма, патологія, розвиток

- Скласти таблицю «Критерій психологічної норми → Пояснення → Приклад» для статистичного, соціального, функціонального, суб'єктивного та клінічного критеріїв.
- Написати коротке есе (1–2 стор.) на тему: «Чи можна вважати психологічну норму абсолютною категорією?»
- Проаналізувати клінічний або життєвий випадок і визначити, за якими критеріями психічні прояви можна оцінити як норму або патологію.
- Скласти майндмеп «Взаємозв'язок критеріїв норми та патології».
- Дослідити історичні зміни уявлень про психологічну норму та патологію і підготувати короткий аналітичний звіт.
- Підготувати презентацію на тему: «Методи патопсихологічного аналізу психіки та їх застосування».
- Розробити приклад методики оцінки психологічної норми або патології на основі обраного критерію (соціального або функціонального).
- Проаналізувати сучасну наукову статтю (2020–2025 рр.) з теми патопсихології та підготувати короткий огляд основних ідей.
- Скласти порівняльну таблицю «Норма → Патологія → Механізми розвитку → Практичне значення».
- Написати реферат на тему: «Патопсихологічний підхід до оцінки психічного розвитку та відхилень».

Література:

1. Бевзенко Л. Д. Загальна психопатологія : навч. посіб. Київ : ВСВ «Медицина», 2021. 328 с.
2. Гаврилова Л. В. Клінічна психологія : навч. посіб. Київ : КНТ, 2022. 312 с.
3. Калашник Л. І. Патопсихологія : підручник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 416 с.
4. Лазуренко О. О., Бондар Т. В. Сучасні біопсихосоціальні моделі в клінічній психології. Психологія і суспільство, 2023. № 2. С. 112–123.
5. Марута Н. А. Психічні розлади: сучасні концепції та підходи. Психіатрія, неврологія та медична психологія, 2022. № 17. С. 7–18.
6. Міжнародна класифікація хвороб 11-го перегляду (МКХ-11) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://icd.who.int>
7. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR). 5th ed., text rev. Washington, DC : APA, 2022. 1150 p.

8. Butcher J. N., Hooley J. M., Mineka S. Abnormal Psychology. 18th ed. New York : Pearson, 2022. 656 p.
9. Kring A. M., Johnson S. L. Abnormal Psychology: The Science and Treatment of Psychological Disorders. 15th ed. Hoboken : Wiley, 2023. 720 p.
10. Maddux J. E., Winstead B. A. Psychopathology: Foundations for a Contemporary Understanding. 5th ed. New York : Routledge, 2020. 606 p.
- 11.
12. Oltmanns T. F., Emery R. E. Abnormal Psychology. 10th ed. Boston : Pearson, 2021. 656 p.

ТЕМА 4. Порушення психічних процесів і станів: патопсихологічний аналіз

Порушення психічних процесів і станів характеризуються відхиленнями у когнітивній, емоційній, волевій та поведінковій сферах, що призводять до зниження адаптаційних можливостей особистості. Патопсихологічний аналіз дозволяє визначити тип і ступінь цих порушень, встановити механізми їх формування та взаємозв'язок із соматичним станом чи психічним розладом. Основні завдання патопсихології включають виявлення симптомів, оцінку їх динаміки, дослідження компенсаційних і адаптаційних механізмів, а також надання інформації для діагностики, психокорекції та реабілітації пацієнтів.

Семінар 4. Порушення психічних процесів і станів: патопсихологічний аналіз

Питання для обговорення:

1. Які основні психічні процеси підлягають патопсихологічному аналізу і чому їх порушення мають клінічне значення?
2. У чому полягає різниця між якісними та кількісними порушеннями психічних функцій?
3. Як патопсихологія визначає межу між нормою та патологією у психічних процесах?
4. Які когнітивні порушення найчастіше спостерігаються при різних психічних розладах?
5. Які емоційні та волеві відхилення є характерними для пацієнтів із соматичними або психічними захворюваннями?
6. Як взаємозв'язок між психічними станами та соматичним здоров'ям впливає на перебіг захворювання?
7. Яку роль відіграє динамічний аналіз симптомів у патопсихологічному дослідженні?
8. Як патопсихологічний аналіз допомагає визначити механізми компенсації та адаптації пацієнта?
9. Які методи патопсихологічного дослідження використовуються для оцінки порушень психічних процесів?
10. Як результати патопсихологічного аналізу можуть бути використані для планування психокорекційної та реабілітаційної роботи?

Практичне 4. Порушення психічних процесів і станів: патопсихологічний аналіз

Завдання:

1. Проведіть аналіз описаного клінічного випадку та визначте, які психічні процеси та стани порушені, визначивши, за якими критеріями (статистичними, соціальними, функціональними, суб'єктивними, клінічними) можна оцінити прояви як патологічні.
2. Використовуючи подані описи поведінки та психічних станів, складіть таблицю «Психічний процес → Тип порушення → Критерій оцінки → Можливі наслідки для адаптації».
3. На основі коротких відео- або текстових кейсів визначте прояви психологічної норми та патології, обґрунтувавши свій вибір із посиланням на конкретні критерії.
4. Розробіть алгоритм патопсихологічного аналізу для оцінки стану пацієнта, що включає послідовність визначення психічних процесів, встановлення порушень і співвіднесення їх із критеріями норми та патології.

Самостійна робота 4. Порушення психічних процесів і станів: патопсихологічний аналіз

- Напишіть есе (1–2 стор.) на тему: «Чи можна розглядати психологічну норму як абсолютну категорію?»
- Проаналізуйте клінічний або життєвий випадок і визначте, за якими критеріями поведінку можна оцінити як норму або патологію.

- Підготуйте коротку презентацію про труднощі визначення психологічної норми в мультикультурному та соціальному контекстах.
- Складіть майндмеп «Взаємозв'язок критеріїв психологічної норми та патології».
- Дослідіть історичну динаміку уявлень про психологічну норму та підготуйте аналітичний звіт (короткий огляд).
- Проаналізуйте сучасну наукову статтю (2020–2025 рр.) про критерії психологічної норми та підготуйте короткий огляд її основних ідей і висновків.

Література:

1. Бевзенко Л. Д. Загальна психопатологія : навч. посіб. Київ : ВСВ «Медицина», 2021. 328 с.
2. Гаврилова Л. В. Клінічна психологія : навч. посіб. Київ : КНТ, 2022. 312 с.
3. Калашник Л. І. Патопсихологія : підручник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 416 с.
4. Марута Н. А. Психічні розлади: сучасні концепції та підходи. Психіатрія, неврологія та медична психологія, 2022. № 17. С. 7–18.
5. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR). 5th ed., text rev. Washington, DC : APA, 2022. 1150 p.
6. Butcher J. N., Hooley J. M., Mineka S. Abnormal Psychology. 18th ed. New York : Pearson, 2022. 656 p.
7. Kring A. M., Johnson S. L. Abnormal Psychology: The Science and Treatment of Psychological Disorders. 15th ed. Hoboken : Wiley, 2023. 720 p.
8. Maddux J. E., Winstead B. A. Psychopathology: Foundations for a Contemporary Understanding. 5th ed. New York : Routledge, 2020. 606 p.
9. Oltmanns T. F., Emery R. E. Abnormal Psychology. 10th ed. Boston : Pearson, 2021. 656 p.

ТЕМА 5. Порушення психічного розвитку в онтогенезі: віковий аспект патопсихології

Вікові порушення психічного розвитку охоплюють відхилення у формуванні когнітивних, емоційних, мовленнєвих, моторних та соціальних функцій дитини на різних етапах онтогенезу. До таких порушень відносять затримку мовлення, розлади навчальної діяльності, інтелектуальні та емоційні порушення, аутистичні та інші нейропсихологічні синдроми. Етіологічні фактори цих порушень можуть бути біологічними (генетичні аномалії, ураження центральної нервової системи), соціальними (обмежена соціалізація, стресові впливи) та психологічними (травматичні події, дефіцит розвитку навичок). Своєчасна діагностика та адекватна корекційна робота сприяють мінімізації негативних наслідків для особистісного, навчального та соціального розвитку дитини.

Семінар 5. Порушення психічного розвитку в онтогенезі: віковий аспект патопсихології

Питання для обговорення:

1. Які основні типи вікових порушень психічного розвитку виділяють у патопсихології, та чим вони характеризуються?
2. Які біологічні фактори найбільше впливають на формування порушень психічного розвитку у дітей різного віку?
3. Яким чином соціальне середовище та умови виховання можуть сприяти розвитку або запобігати виникненню психічних відхилень у дітей?
4. У чому полягають особливості ранньої діагностики вікових порушень психічного розвитку та її клінічне значення?
5. Які психокорекційні та підтримувальні методи є найбільш ефективними для різних видів вікових психічних порушень?
6. Як сучасна нейропсихологія пояснює взаємозв'язок між нейропсихологічними синдромами та порушеннями психічного розвитку у дітей?
7. Які основні труднощі виникають у закладах дошкільної та шкільної освіти при роботі з дітьми з порушеннями психічного розвитку?
8. Чи можливе профілактичне впливання на виникнення вікових психічних порушень, і які стратегії запобігання вважаються ефективними?
9. Наведіть приклади найбільш поширених психічних порушень у сучасних дітей та охарактеризуйте їх прояви.

10. Як впровадження інклюзивного навчання впливає на розвиток дітей з психічними порушеннями та їх соціальну адаптацію?

Практичне 5. Порушення психічного розвитку в онтогенезі: віковий аспект патопсихології

Завдання:

1. Проаналізуйте описаний клінічний випадок дитини з порушеннями психічного розвитку та визначте, які функції (когнітивні, мовленнєві, емоційні, моторні, соціальні) зазнали порушення, обґрунтуйте свій висновок.
2. Складіть вікову карту розвитку психічних функцій для дитини з конкретним порушенням (затримка мовлення, розлад навчальної діяльності, інтелектуальний дефіцит тощо) та визначте можливі наслідки для соціальної адаптації.
3. Проведіть порівняльний аналіз біологічних, соціальних та психологічних факторів, що сприяли виникненню вікового порушення психічного розвитку у запропонованому випадку.
4. Розробіть коротку програму рекомендацій для педагогів та батьків щодо підтримки розвитку дитини з психічними порушеннями, враховуючи її вікові особливості та тип порушення.

Самостійна робота 5. Порушення психічного розвитку в онтогенезі: віковий аспект патопсихології

- Складіть таблицю «Тип порушення → Клінічні ознаки → Можливі причини → Методи підтримки та корекції», узагальнивши дані з літератури.
- Напишіть коротке есе (1–2 стор.) на тему: «Роль ранньої діагностики у профілактиці вікових порушень психічного розвитку».
- Проаналізуйте клінічний або життєвий випадок дитини з порушенням психічного розвитку, визначте основні причини порушення та запропонуйте методи психологічної та педагогічної підтримки.
- Підготуйте презентацію «Основні види вікових порушень психічного розвитку та сучасні підходи до їх оцінки і корекції».
- Складіть майндмеп «Взаємозв'язок біологічних, соціальних і психологічних факторів у виникненні вікових порушень психічного розвитку».
- Проведіть критичний аналіз сучасної наукової статті (2020–2025 рр.) про психокорекційні методи для дітей із затримкою розвитку або іншими відхиленнями та підготуйте короткий огляд основних результатів.
- Розробіть методiku спостереження за віковими етапами психічного розвитку дитини з метою виявлення потенційних порушень.
- Напишіть реферат на тему: «Інклюзивна освіта та психологічна підтримка дітей із порушеннями психічного розвитку».

Література:

1. Ачебах Т. М. Розвиткова психопатологія. Нью-Йорк: Ronald Press, 1974. 300 с.
2. Бевзенко Л. Д. Загальна психопатологія: навч. посіб. Київ: ВСВ «Медицина», 2021. 328 с.
3. Гаврилова Л. В. Клінічна психологія: навч. посіб. Київ: КНТ, 2022. 312 с.
4. Калашник Л. І. Патопсихологія: підручник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 416 с.
5. Лазуренко О. О., Бондар Т. В. Сучасні біопсихосоціальні моделі в клінічній психології. Психологія і суспільство, 2023. № 2. С. 112–123.
6. Марута Н. А. Психічні розлади: сучасні концепції та підходи. Психіатрія, неврологія та медична психологія, 2022. № 17. С. 7–18.
7. Hinshaw, S. P. Child and adolescent psychopathology. 3rd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2017. 600 p.
8. Volkmar, F. R. Developmental Psychopathology: An Introduction. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins, 2019. 400 p.
9. Cicchetti, D. Developmental Psychopathology: Theory and Method. 2nd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2016. 800 p.
10. Beauchaine, T. P., Hinshaw, S. P. Child and adolescent psychopathology. 3rd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2017. 600 p.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

КЛІНІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ХВОРОБИ, ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 6. Внутрішня картина хвороби та ставлення особистості до захворювання

Внутрішня картина хвороби – це суб'єктивне сприйняття людиною свого захворювання, що включає розуміння симптомів, уявлення про причини, перебіг та можливі наслідки хвороби. Її формування визначається індивідуальними психічними особливостями, соціальним оточенням, попереднім досвідом та культурними факторами. Ставлення особистості до хвороби впливає на реакцію на діагноз, дотримання медичних рекомендацій, адаптацію до обмежень та психоемоційну саморегуляцію. Усвідомлення внутрішньої картини хвороби дозволяє фахівцям розробляти індивідуальні програми психопрофілактики, корекції та реабілітації, підвищуючи ефективність взаємодії пацієнта з медичним персоналом.

Семінар 6. Внутрішня картина хвороби та ставлення особистості до захворювання

Питання для обговорення:

1. Що розуміють під поняттям «внутрішня картина хвороби» та які її основні структурні компоненти?
2. Як індивідуальні психічні характеристики пацієнта впливають на сприйняття власного захворювання?
3. Яким чином соціальне оточення та культурний контекст формують внутрішню картину хвороби?
4. У чому полягають відмінності між позитивним та негативним ставленням особистості до захворювання?
5. Який вплив внутрішньої картини хвороби на дотримання медичних рекомендацій та ефективність терапії?
6. Які психологічні механізми забезпечують адаптацію особистості до функціональних обмежень, пов'язаних із хворобою?
7. Чи можливо коригувати внутрішню картину хвороби за допомогою психотерапевтичних та психопрофілактичних методів, і яким чином?
8. Наведіть приклади різного сприйняття одного і того ж захворювання різними пацієнтами та поясніть можливі причини таких відмінностей.
9. Як врахування внутрішньої картини хвороби може підвищити ефективність комунікації між пацієнтом і медичним персоналом?
10. Які психологічні наслідки можуть виникнути при спотвореному або неправильному уявленні пацієнта про власне захворювання?

Самостійна робота 6. Внутрішня картина хвороби та ставлення особистості до захворювання

- Складіть таблицю «Компонент внутрішньої картини хвороби → Опис → Приклад», включивши когнітивний, емоційний та поведінковий аспекти сприйняття хвороби.
- Напишіть коротке есе (1–2 стор.) на тему: «Вплив відношення особистості до хвороби на ефективність лікування та адаптацію».
- Проаналізуйте клінічний або життєвий випадок пацієнта та визначте, як його внутрішня картина хвороби впливає на поведінкові реакції, дотримання медичних рекомендацій і психологічну адаптацію.
- Підготуйте презентацію «Фактори, що формують внутрішню картину хвороби та впливають на ставлення пацієнта до захворювання».
- Складіть майндмеп «Взаємозв'язок внутрішньої картини хвороби та психоемоційної адаптації пацієнта».
- Проаналізуйте сучасну наукову статтю (2020–2025 рр.) на тему суб'єктивного сприйняття хвороби та підготуйте короткий аналітичний огляд основних висновків.
- Розробіть коротку методику опитування або спостереження для оцінки внутрішньої картини хвороби пацієнта та її впливу на поведінку.

- Напишіть реферат на тему: «Роль соціальних і культурних факторів у формуванні внутрішньої картини хвороби та ставлення до захворювання».

Література:

1. Бевзенко Л. Д. Загальна психопатологія: навч. посіб. Київ: ВСВ «Медицина», 2021. 328 с.
2. Гаврилова Л. В. Клінічна психологія: навч. посіб. Київ: КНТ, 2022. 312 с.
3. Калашник Л. І. Медична психологія: підручник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 416 с.
4. Лазаренко В. А. Структурно-феноменологічні особливості внутрішньої картини хвороби лікарів // Психологія в Україні. 2016. № 2. С. 4–14. DOI: 10.11621/pir.2016.0201
5. Ташликов В. А. Значення внутрішньої картини хвороби для створення індивідуальної програми реабілітації або хабілітації осіб з інвалідністю // ResearchGate. 2018. URL: <https://www.researchgate.net/publication/324505926>
6. Butcher, J. N., Hooley, J. M., & Mineka, S. Abnormal Psychology. 18th ed. New York: Pearson, 2022. 656 p.
7. Cicchetti, D. Developmental Psychopathology: Theory and Method. 2nd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2016. 800 p.
8. Kring, A. M., & Johnson, S. L. Abnormal Psychology: The Science and Treatment of Psychological Disorders. 15th ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2023. 720 p.
9. Lazarenko, V. A., Nikishina, V. B., Molchanova, L. N., & Nedurueva, T. V. Structural-phenomenological features of the internal picture of doctors' illnesses // Psychology in Russia: State of the Art. 2016. Vol. 9, Issue 2. P. 4–14. DOI: 10.11621/pir.2016.0201
10. Tashlykov, V. A. Internal picture of the disease and its value for the creation of an individual rehabilitation or habilitation program for people with disabilities // ResearchGate. 2018. URL: <https://www.researchgate.net/publication/324505926>

ТЕМА 7. Кризові стани та психологічна допомога в клінічній практиці

Кризові стани — це гострі психічні реакції особистості на критичні події, що порушують звичний ритм життя та здатність до адаптації. Вони можуть виникати під впливом втрат, травмуючих подій, серйозних захворювань або соціальних стресорів. Психологічна допомога у кризових ситуаціях спрямована на стабілізацію емоційного стану, підтримку ресурсів особистості, відновлення адаптивних механізмів та профілактику розвитку психопатології. Формування кризового стану пояснюється через різні моделі: біомедичну (фізіологічні реакції організму на стрес), психодинамічну (вплив несвідомих конфліктів та емоційних переживань), когнітивно-поведінкову (неадаптивні переконання та поведінкові стратегії), а також інтегративну біопсихосоціальну модель, що враховує взаємодію фізіологічних, психологічних та соціальних чинників. Розуміння цих механізмів дозволяє клінічним психологам ефективно проводити оцінку стану пацієнта, надавати психокорекційну підтримку, а також планувати реабілітаційні та профілактичні заходи.

Семінар 7. Кризові стани та психологічна допомога в клінічній практиці

Питання для обговорення:

1. Що розуміють під поняттям «кризовий стан» у клінічній психології та які його основні ознаки?
1. Які основні типи кризових станів виділяють залежно від причин виникнення (соматичні, психічні, соціальні, екзистенційні)?
2. Як психосоматичні фактори впливають на виникнення та перебіг кризових станів?
3. Які психологічні та поведінкові прояви характерні для кризових станів у різних вікових групах?
4. Яку роль відіграють стресові події та емоційні конфлікти у розвитку кризових станів?
5. Які моделі психологічної допомоги (когнітивно-поведінкова, психодинамічна, інтегративна) найбільш ефективні при роботі з кризовими станами?
6. Які принципи оцінки та діагностики кризових станів у клінічній практиці слід застосовувати?

7. Які психотерапевтичні та кризово-орієнтовані інтервенції можуть зменшити ризик розвитку психосоматичних ускладнень?
8. Як особистісні характеристики пацієнта впливають на перебіг кризового стану та ефективність психологічної допомоги?
9. Які етичні та професійні аспекти слід враховувати при наданні психологічної допомоги пацієнтам у кризових станах?

Практичне 7. Кризові стани та психологічна допомога в клінічній практиці

1. Аналіз клінічного випадку: Розгляньте опис кризового стану пацієнта (обраного з літератури або запропонованого викладачем) та визначте тип кризи, ключові психоемоційні прояви та можливі психосоматичні ускладнення.
2. Розробка плану психологічної допомоги: Складіть покроковий план інтервенцій для пацієнта у кризовому стані, враховуючи когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти, а також можливі ресурси підтримки (сім'я, соціум, медичні спеціалісти).
3. Практичне моделювання інтервенції: У групі відпрацюйте техніки первинної психологічної підтримки під час кризової ситуації (активне слухання, емоційне заземлення, психоосвіта), обговоріть ефективність та обмеження кожної техніки.
4. Оцінка ризиків та профілактика ускладнень: На основі конкретного випадку визначте можливі психосоматичні або поведінкові ускладнення кризового стану та запропонуйте заходи для їх профілактики та мінімізації наслідків.

Самостійна робота 7. Кризові стани та психологічна допомога в клінічній практиці

- Скласти таблицю «Тип кризового стану → Основні прояви → Можливі причини → Рекомендовані психологічні інтервенції».
- Написати коротке есе (1–2 стор.) на тему: «Роль психологічної допомоги у подоланні кризових станів у клінічній практиці».
- Проаналізувати клінічний випадок пацієнта з кризовим станом (на вибір із літератури або практики) та визначити, які психоемоційні фактори вплинули на його стан.
- Підготувати презентацію (5–7 слайдів) «Психологічні механізми кризових станів та шляхи їх корекції».
- Скласти майндмеп «Типи кризових станів → Психологічні наслідки → Методи допомоги».
- Ознайомитися з сучасними науковими статтями (2020–2025 рр.) з проблематики кризових станів та психосоматичних проявів, підготувати огляд основних висновків.
- Розробити коротку методику оцінки кризового стану у пацієнта на основі психоемоційних та поведінкових ознак.
- Скласти перелік психологічних стратегій саморегуляції та адаптації для пацієнтів у кризових ситуаціях.
- Написати реферат (3–4 стор.) на тему: «Інтегративний підхід у психологічній допомозі при кризових станах у клінічній практиці».
- Проаналізувати роль соціального та культурного середовища у формуванні та подоланні кризових станів, підготувати коротку аналітичну записку.

Література:

1. Бевзенко Л. Д. Загальна психопатологія: навч. посіб. Київ: ВСВ «Медицина», 2021. 328 с.
2. Гаврилова Л. В. Клінічна психологія: навч. посіб. Київ: КНТ, 2022. 312 с.
3. Калашник Л. І. Медична психологія: підручник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 416 с.
4. Лазаренко В. А. Структурно-феноменологічні особливості внутрішньої картини хвороби лікарів // Психологія в Україні. 2016. № 2. С. 4–14. DOI: 10.11621/pir.2016.0201
5. Ташликов В. А. Значення внутрішньої картини хвороби для створення індивідуальної програми реабілітації або хабілітації осіб з інвалідністю // ResearchGate. 2018. URL: <https://www.researchgate.net/publication/324505926>
6. Efremov, A. Psychosomatics. 2024. Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11494424/>
7. Zhou, Z., Zeng, Z. Research on the Proximity Relationships of Psychosomatic Disease Knowledge Graph Modules Extracted by Large Language Models. – 2024. – Режим доступу: <https://arxiv.org/abs/2412.18419>

8. Liu, Y. Association Analysis of Factors Influencing Psychosomatic Disorders. – 2025. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165032725008833>
9. Xu, W. Study of Rates and Factors Associated to Psychosomatic Disorders in Chronic Diseases. – 2024. – Режим доступу: <https://karger.com/pps/article/93/6/386/914783/Study-of-Rates-and-Factors-Associated-to>
10. Jiang, C. The Trends of Psychosomatic Symptoms and Perceived Stress Among Healthcare Workers. – 2023. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10276499/>
11. Yi, S. Psychosomatic Health Status and Corresponding Comorbidities Among Traditional Chinese Medicine Students. 2024. Режим доступу: <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsyt.2024.1467064/full>
12. Chystovska, Y., Bratanich, O. Neuropsychological Correction of Psychosomatic Disorders. 2022. – Режим доступу: <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/273>
13. Prisco, V. From Masked Depression to Somatic Symptoms and Related Disorders. 2023. Режим доступу: <https://www.lidsen.com/journals/geriatrics/geriatrics-07-01-228>
14. von Boetticher, D. Conceptual Competence in Medicine: Promoting Psychosomatic Understanding. 2025. Режим доступу: <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsyt.2025.1500638/full>
15. Ramaiya, B. Psychosomatic Disorders in College Students: A Risk Factor. – 2024. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/382885393_Psychosomatic_Disorders_in_College_Students_A_Risk_Factor

ТЕМА 8. Психологічні наслідки хронічного захворювання та інвалідності

Психологія соматичного хворого досліджує психічні, емоційні та поведінкові реакції людини на фізичне захворювання, а також взаємозв'язок між психологічними станами та соматичними симптомами. Особлива увага приділяється таким проявам, як страх, тривога, депресія, агресія або заперечення хвороби, і їхньому впливу на перебіг захворювання, мотивацію до лікування та адаптаційні механізми. Важливим є аналіз внутрішньої картини хвороби, ставлення особистості до свого стану, психологічні аспекти дотримання медичних рекомендацій і роль соціальної підтримки. Психологія соматичного хворого формує наукову основу для психотерапевтичного супроводу, розробки програм психосоматичної реабілітації та підтримки пацієнтів з хронічними захворюваннями та інвалідністю.

Семінар 8. Психологічні наслідки хронічного захворювання та інвалідності

Питання для обговорення:

1. Які основні психічні та емоційні реакції спостерігаються у пацієнтів із хронічними захворюваннями та інвалідністю?
2. Як страх, тривога та депресивні стани впливають на перебіг соматичного захворювання та мотивацію до лікування?
3. У чому полягає роль внутрішньої картини хвороби у психологічній адаптації пацієнта до хронічного захворювання?
4. Які механізми психологічної компенсації та адаптації формуються у осіб із тривалою інвалідністю?
5. Як заперечення або агресивні реакції на хворобу впливають на дотримання медичних рекомендацій?
6. Яку функцію відіграє соціальна підтримка в подоланні психологічних наслідків хронічного захворювання?
7. Які психотерапевтичні підходи є найбільш ефективними для психологічного супроводу пацієнтів із хронічними захворюваннями?
8. Як індивідуальні особистісні особливості та когнітивні стратегії впливають на психологічну стійкість пацієнта?
9. Які особливості психологічної реабілітації осіб із хронічними захворюваннями та інвалідністю слід враховувати при розробці програм підтримки?
10. У який спосіб інтеграція медичних та психологічних інтервенцій підвищує ефективність лікування та реабілітації пацієнтів?

Практичне 8. Психологічні наслідки хронічного захворювання та інвалідності

1. Аналіз клінічного випадку: Розгляньте опис пацієнта з хронічним захворюванням або інвалідністю та визначте основні емоційні та поведінкові реакції, а також фактори, що впливають на психологічну адаптацію.
2. Складання профілю психологічної адаптації: На основі обраного випадку або літературного прикладу визначте рівень психологічної стійкості, види копінгових стратегій і можливі труднощі у дотриманні лікувальних рекомендацій.
3. Розробка плану психосоматичної підтримки: Створіть коротку програму психологічного супроводу пацієнта, включаючи психопрофілактичні та психокорекційні заходи для зниження тривоги, депресії та підвищення мотивації до лікування.
4. Презентація факторів соціальної підтримки: Підготуйте міні-презентацію (5–7 слайдів) про роль сім'ї, друзів та професійної підтримки у психологічній адаптації пацієнтів із хронічними захворюваннями та інвалідністю, навівши приклади ефективних стратегій.

Самостійна робота 8. Психологічні наслідки хронічного захворювання та інвалідності

- Складіть таблицю «Емоційні та поведінкові реакції → Причини → Вплив на лікування» для пацієнтів із хронічними захворюваннями.
- Напишіть коротке есе (1–2 стор.) на тему: «Вплив хронічної хвороби на психологічну адаптацію та мотивацію до лікування».
- Проаналізуйте клінічний випадок пацієнта з інвалідністю та визначте основні психологічні труднощі і потреби в підтримці.
- Складіть майндмеп «Фактори, що впливають на психологічну адаптацію пацієнтів із хронічними захворюваннями», включаючи біологічні, психологічні та соціальні аспекти.
- Розробіть методику спостереження за психоемоційним станом пацієнта з хронічним захворюванням або інвалідністю.
- Підготуйте презентацію «Роль сімейної та соціальної підтримки у психологічній адаптації пацієнтів із хронічними захворюваннями».
- Проаналізуйте сучасну наукову статтю (2020–2025 рр.) про психологічні наслідки інвалідності та підготуйте короткий огляд основних висновків.
- Складіть рекомендації для психологічного супроводу пацієнта з хронічним захворюванням, включаючи психопрофілактичні та корекційні заходи.
- Напишіть реферат на тему: «Взаємозв'язок психічного стану та фізичного здоров'я у пацієнтів із хронічними захворюваннями».
- Підготуйте кейс-аналітичний звіт, у якому визначте можливі копінгові стратегії пацієнта та оцініть їх ефективність для адаптації до хвороби та підвищення якості життя.

Література:

1. Грицюк, І. М. Основи психосоматики : навч. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. 245 с.
2. Ісаков, Р. І. Психосоматична патологія. Київ : Медична Публікація, 2020. 312 с.
3. Костенко, І. Ф. Обстеження та оцінювання стану здоров'я людини : підруч. для студентів вищ. мед. навч. закл. Київ : Медицина, 2014. 278 с.
4. Михайлов, Б. В. Психотерапія в соматичній медицині. Київ : Медична Публікація, 2020. 320 с.
5. Пономарів, О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
6. Русанов, А. В. Психологія соматично хворого : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2017. 198 с.
7. Титаренко, Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 256 с.
8. Шевченко, І. В. Психологія хвороби: теорія та практика. Харків : Фоліо, 2015. 312 с.

ТЕМА 9. Клінічно-психологічна взаємодія «психолог – клієнт – медична система»

Психологія медичного працівника досліджує психічні, емоційні та поведінкові особливості фахівців охорони здоров'я, зокрема їх професійний стрес, емоційне вигорання,

мотивацію та комунікативні компетенції у взаємодії з пацієнтами. Особлива увага приділяється етичним аспектам медичної практики, включно з дотриманням принципів конфіденційності, автономії пацієнта, гуманності та справедливості в процесі прийняття рішень. Розглядаються психологічні механізми адаптації медичного персоналу до високих професійних навантажень та методи профілактики вигорання, а також роль психологічної підготовки у підвищенні ефективності догляду за пацієнтом. Висвітлюється значення клінічно-психологічної взаємодії «психолог – клієнт – медична система» для забезпечення відповідальної етичної поведінки та оптимізації психологічної підтримки пацієнтів у медичному середовищі.

Семінар 9. Клінічно-психологічна взаємодія «психолог – клієнт – медична система»

1. Які психологічні та емоційні особливості характерні для медичних працівників у процесі професійної діяльності?
2. Як професійний стрес і емоційне вигорання впливають на якість взаємодії з пацієнтами та прийняття клінічних рішень?
3. У чому полягає роль психолога у підтримці медичного персоналу та пацієнтів у межах клінічної системи?
4. Які основні етичні принципи слід дотримуватися при взаємодії психолога з пацієнтом та медичною командою?
5. Як комунікативні навички медичного працівника впливають на довіру та співпрацю з пацієнтом?
6. Які механізми психологічної адаптації допомагають медичним працівникам ефективно справлятися з високими професійними навантаженнями?
7. Яким чином психологічна підготовка персоналу сприяє підвищенню якості медичної допомоги та зниженню ризику помилок?
8. Як взаємодія психолога з медичною командою може впливати на результати лікування та емоційний стан пацієнта?
9. Які стратегії профілактики професійного вигорання є найбільш ефективними для медичного персоналу?
10. Яким чином інтеграція психологічної підтримки в медичну систему забезпечує комплексний підхід до здоров'я пацієнта та оптимізує клінічну практику?

Самостійна робота 9. Клінічно-психологічна взаємодія «психолог – клієнт – медична система»

- Складіть таблицю «Психологічні та емоційні особливості медичного персоналу → Вплив на взаємодію з пацієнтом → Приклади проявів у клінічній практиці».
- Напишіть коротке есе (1–2 стор.) на тему: «Роль психолога у забезпеченні емоційного благополуччя медичного персоналу».
- Проаналізуйте клінічний випадок або життєву ситуацію, в якій емоційне вигорання лікаря вплинуло на пацієнта, і визначте можливі способи психологічної підтримки.
- Підготуйте презентацію «Комунікативні навички медичного персоналу та їхній вплив на ефективність лікування».
- Складіть майндмеп «Етичні принципи взаємодії психолога, пацієнта та медичної системи».
- Ознайомтеся з сучасною науковою статтею (2020–2025 рр.) щодо психологічної підтримки медичних працівників і підготуйте короткий огляд основних висновків.
- Розробіть схему «Механізми адаптації медичного персоналу до професійного стресу та високих навантажень».
- Напишіть реферат на тему: «Інтеграція психологічної допомоги в медичну систему: сучасні підходи та практичні рекомендації».
- Складіть таблицю «Фактори професійного вигорання → Ознаки → Методи профілактики та корекції».
- Розробіть коротку методику спостереження або опитування медичного працівника для оцінки рівня стресу та потреби в психологічній підтримці.

Література:

1. Абдрыхімова Ц. Б., Агішева Н. К., Хаустова О. О., Марута Н. О., Пілягіна Г. Я. Медична психологія: підручник у 2 т. Т. 2: Спеціальна медична психологія. Вінниця: Нова Книга, 2020. 495 с.
2. Бегеза Л. Є. Теоретична модель професійної Я-концепції лікаря: концептуальні засади. Харків, 2020.
3. Блащук Т. В. Деонтологічні аспекти взаємодії лікаря з уразливими групами пацієнтів. Ужгород, 2025. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право».
4. Боярська Л. М. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини: збірник матеріалів конференції. Запоріжжя, 2025.
5. Козар Ю. Ю. (ред.) Соціально-філософські та етичні проблеми медицини: матеріали круглого столу. Рівне; Ужгород: ЛДМУ, 2023. 316 с.
6. Крюкова М. А., Лісовенко А. Ф. Практикум з психотерапії та психокорекції: навчально-методичні рекомендації. Одеса: Фенікс, 2020. 40 с.
7. Марчук І. А. Психологічна підтримка медичного персоналу. Київ, 2025. nauka.com.ua.
8. Мартинюк О. В. Етичний компас медичних рішень під час пандемії COVID-19. — Київ, 2021.
9. Піхтірєва А. В. Біоетика в охороні здоров'я. Суми, 2025.
10. Русанова В. Професійне вигорання медичних працівників в умовах війни: історичний аналіз, сучасні дослідження та авторське визначення. Київ, 2024.
11. Шепетько В. А. Філософія, релігія та медицина в сучасну добу. Київ, 2025.

4. ПРОЄКТНЕ ЗАВДАННЯ
З ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ КЛІНІЧНОЇ ТА ПАТОПСИХОЛОГІЇ»
(для заочної форми навчання на підсумковий контроль)

Тема: «Аналіз психологічного стану пацієнтів із психосоматичними та психічними порушеннями»

Мета завдання:

Закріпити знання студентів про основи клінічної психології та патопсихології, набути практичних навичок діагностики, аналізу та інтерпретації психічного стану пацієнтів.

Завдання:

1. Вибір клінічного випадку

- Оберіть один клінічний випадок із запропонованого списку (або створіть власний, погоджений із викладачем).
- Визначте основні симптоми психічного чи психосоматичного розладу.

2. Збір даних та аналіз анамнезу

- Складіть короткий психологічний анамнез пацієнта (соціальний, сімейний, професійний контексти).
- Вкажіть можливі фактори ризику та провокуючі обставини для розвитку розладу.

3. Психологічна діагностика

- Виберіть та обґрунтуйте застосування 2–3 психодіагностичних методик (тести, опитувальники, проєктивні методи).
- Проаналізуйте результати та визначте рівень прояву психічних симптомів.

4. Патопсихологічний аналіз

- Опишіть порушення когнітивних, емоційних та поведінкових процесів.
- Визначте типові патопсихологічні ознаки для обраного розладу.

5. Рекомендації щодо психологічного супроводу

- Сформулюйте індивідуальні рекомендації щодо психологічної підтримки та терапевтичної роботи з пацієнтом.
- Вкажіть можливі методи корекції та профілактики загострення симптомів.

Критерії оцінювання:

Компонент завдання	Бали
Вибір клінічного випадку	5
Збір даних та аналіз анамнезу	7
Психологічна діагностика	10
Патопсихологічний аналіз	10

Компонент завдання	Бали
Рекомендації щодо супроводу	8
Всього	40

Вимоги до оформлення:

- Обсяг: 6–8 сторінок (шрифт Times New Roman, 14 пт, міжрядковий інтервал 1,5).
- Обов’язкове використання сучасної літератури (не менше 5 джерел, переважно 2020–2025 рр.).
- Посилання оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015.
- Можливе використання схем, таблиць, діаграм для наочного відображення аналізу.

5. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ КЛІНІЧНОЇ ТА ПАТОПСИХОЛОГІЇ»

1. Клінічна психологія – це наука, що вивчає:
 - a) психічне здоров'я населення
 - b) психічні розлади та способи їх корекції
 - c) виключно соціальні аспекти поведінки
 - d) лише фізичні захворювання
2. Предмет клінічної психології включає:
 - a) психічні процеси та стани при нормі
 - b) психічні процеси та стани при патології
 - c) виключно поведінку людини
 - d) соціальні взаємодії
3. Основна мета клінічної психології:
 - a) встановлення психологічних тестів
 - b) діагностика, профілактика та корекція психічних розладів
 - c) розвиток креативності
 - d) навчання студентів психології
4. Об'єктом клінічної психології є:
 - a) індивідуальні психічні процеси в нормі
 - b) психічні процеси, поведінка та особистість в умовах патології
 - c) економічні умови життя
 - d) лише організаційні процеси
5. Патопсихологія – це наука про:
 - a) нормальний розвиток психіки
 - b) психічні порушення та механізми їх виникнення
 - c) виключно емоції
 - d) поведінку у групах
6. Клінічна психологія тісно взаємодіє з:
 - a) фізіологією
 - b) медициною
 - c) соціологією
 - d) усіма переліченими
7. Основним завданням патопсихології є:
 - a) навчання студентів
 - b) опис, аналіз і класифікація психічних розладів
 - c) створення соціальних програм
 - d) лікування захворювань
8. Психічні розлади можуть бути:
 - a) органічними
 - b) функціональними
 - c) змішаними
 - d) всі варіанти вірні
9. Симптом – це:
 - a) причина хвороби
 - b) ознака психічного розладу
 - c) спосіб лікування
 - d) вид поведінки
10. Діагностика в клінічній психології включає:
 - a) тестування
 - b) спостереження
 - c) бесіди та інтерв'ю
 - d) усі перелічені методи

11. Проективні методи використовують для:
 - a) оцінки IQ
 - b) виявлення підсвідомих конфліктів
 - c) фізичної активності
 - d) соціальної адаптації
12. Тести MMPI і BDI належать до:
 - a) проективних методів
 - b) психометричних методів
 - c) спостереження
 - d) експериментальних
13. Спостереження в клінічній психології:
 - a) завжди пасивне
 - b) може бути структурованим або неструктурованим
 - c) не застосовується
 - d) використовується лише в лабораторії
14. Інтерв'ю як метод психодіагностики дозволяє:
 - a) визначати психічні симптоми
 - b) формувати психологічні програми
 - c) оцінювати тільки фізичний стан
 - d) лікувати пацієнта
15. Когнітивні тести оцінюють:
 - a) емоції
 - b) мислення, пам'ять, увагу
 - c) поведінку
 - d) мотивацію
16. Психометричні методи є:
 - a) стандартизованими
 - b) суб'єктивними
 - c) виключно клінічними
 - d) проективними
17. Проективні малюнки застосовуються для:
 - a) виявлення особистісних конфліктів
 - b) оцінки фізичного розвитку
 - c) розрахунку IQ
 - d) навчання когнітивним навичкам
18. Метод «домашнє дерево» належить до:
 - a) психометричних методів
 - b) проективних методів
 - c) біохімічних тестів
 - d) фізіологічних досліджень
19. Клінічне спостереження включає:
 - a) аналіз зовнішньої поведінки
 - b) дослідження внутрішнього світу пацієнта
 - c) обидва варіанти
 - d) нічого з переліченого
20. Методика «Тест Роршаха» є:
 - a) проективною
 - b) психометричною
 - c) лабораторною
 - d) експериментальною
21. Депресивний розлад характеризується:
 - a) пригніченим настроєм
 - b) втратою інтересу до життя

- c) зниженням активності
 - d) всі варіанти вірні
22. Тривожний розлад проявляється:
- a) підвищеною тривогою та напруженістю
 - b) панічними атаками
 - c) соматичними симптомами
 - d) усі варіанти вірні
23. Шизофренія відзначається:
- a) розладом мислення та сприйняття
 - b) відсутністю психічних симптомів
 - c) лише депресією
 - d) соматичними проявами
24. ПТСР виникає:
- a) після травматичної події
 - b) без причини
 - c) виключно у дітей
 - d) тільки у військових
25. Дисоціативні розлади характеризуються:
- a) втратою пам'яті або особистісної ідентичності
 - b) депресією
 - c) соматичними симптомами
 - d) лише агресією
26. Психосоматичні розлади проявляються:
- a) фізичними симптомами без органічної патології
 - b) лише психічними розладами
 - c) соціальними проблемами
 - d) відсутністю симптомів
27. Органічні психічні розлади спричинені:
- a) травмами мозку
 - b) інфекційними захворюваннями
 - c) генетичними факторами
 - d) усіма перерахованими
28. Функціональні психічні розлади відрізняються:
- a) відсутністю органічної патології
 - b) обов'язковою депресією
 - c) лише агресивною поведінкою
 - d) лише тривожністю
29. Манія характеризується:
- a) підвищеною активністю та емоційним підйомом
 - b) пригніченим настроєм
 - c) відсутністю мотивації
 - d) соматичними симптомами
30. Депресивний епізод може супроводжуватися:
- a) порушенням сну
 - b) зміною апетиту
 - c) зниженням працездатності
 - d) усі варіанти вірні
31. Галюцинації – це:
- a) сприйняття подразника, якого немає
 - b) навмисна поведінка
 - c) когнітивний дефіцит
 - d) соматичний симптом
32. Ілюзії – це:
- a) спотворене сприйняття реальних об'єктів

- b) відсутність сприйняття
 - c) логічна помилка
 - d) депресивний симптом
33. Бред – це:
- a) стійке хибне переконання
 - b) соматичний симптом
 - c) емоційний стан
 - d) когнітивне порушення
34. Апатія – це:
- a) зниження емоційної активності
 - b) підвищена тривожність
 - c) агресія
 - d) розлад пам'яті
35. Астенія – це:
- a) слабкість та зниження працездатності
 - b) підвищений настрій
 - c) галюцинації
 - d) манія
36. Амнезія – це:
- a) втрата пам'яті
 - b) тривожність
 - c) депресія
 - d) агресія
37. Емоційна лабільність – це:
- a) нестійкість настрою та емоцій
 - b) депресія
 - c) агресивна поведінка
 - d) психомоторна затримка
38. Порушення уваги включає:
- a) розсіяну увагу
 - b) знижену концентрацію
 - c) неможливість фокусування
 - d) усі варіанти вірні
39. Психомоторні порушення можуть проявлятися:
- a) уповільненням рухів
 - b) гіперактивністю
 - c) тремором
 - d) усі варіанти вірні
40. Афект – це:
- a) короткочасна емоційна реакція
 - b) тривала депресія
 - c) соматичний симптом
 - d) когнітивний дефіцит
41. Клінічний психолог займається:
- a) психодіагностикою
 - b) психокорекцією
 - c) консультуванням
 - d) усіма видами діяльності
42. Основні методи психокорекції:
- a) психотерапія
 - b) поведінкова терапія
 - c) когнітивна терапія
 - d) усі перелічені

43. Медична етика передбачає:
- a) конфіденційність
 - b) інформовану згоду
 - c) повагу до пацієнта
 - d) усі варіанти
44. Психологічна допомога при тривожних розладах включає:
- a) релаксаційні техніки
 - b) когнітивну корекцію
 - c) підтримку поведінки
 - d) усі варіанти
45. Корекція депресивного стану включає:
- a) роботу з негативними думками
 - b) відновлення соціальної активності
 - c) нормалізацію режиму сну та харчування
 - d) усі варіанти
46. Психологічна підтримка пацієнтів із психотичними розладами потребує:
- a) структурованих занять
 - b) контролю безпеки
 - c) емпатійного підходу
 - d) усіх варіантів
47. Конфіденційність у клінічній психології означає:
- a) таємницю даних пацієнта
 - b) публічне обговорення проблем
 - c) обмін інформацією без згоди
 - d) розкриття всіх деталей
48. Психологічна реабілітація включає:
- a) відновлення адаптації до соціального середовища
 - b) лікування соматичних захворювань
 - c) виключно психотерапевтичні методи
 - d) лише тестування
49. Основна мета психокорекційних занять:
- a) усунення симптомів
 - b) відновлення функціонування
 - c) профілактика рецидивів
 - d) всі варіанти
50. Етичний кодекс психолога передбачає:
- a) компетентність та професіоналізм
 - b) повагу до гідності пацієнта
 - c) відповідальність за надану допомогу
 - d) усі варіанти

6. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (для денної форми навчання)

1. Дайте визначення клінічної психології як галузі науки.
2. Який предмет та об'єкти дослідження патопсихології?
3. У чому полягає відмінність клінічної психології від патопсихології?
4. Які ознаки характеризують психічний розлад?
5. В чому полягає різниця між органічними та функціональними психічними розладами?
6. Що являє собою психічний синдром?
7. Чим симптом відрізняється від синдрому?
8. Які психічні процеси найчастіше порушуються при психічних захворюваннях?
9. Що таке когнітивні порушення і як вони проявляються?
10. Які типи порушень пам'яті виділяють у психопатології?
11. Які прояви мають порушення уваги при психічних розладах?
12. В чому полягають порушення мислення у психопатології?
13. Які емоційні порушення спостерігаються при психічних розладах?
14. Які порушення волі та мотивації характерні для психопатологічних станів?
15. Що таке психічні розлади особистості та їх основні прояви?
16. Наведіть приклади органічних психічних розладів.
17. Які клінічні прояви характерні для депресивного розладу?
18. Які ознаки характерні для тривожного розладу?
19. Що таке панічна атака та як вона проявляється?
20. У чому полягає патопсихологічна сутність ПТСР?
21. Які фактори ризику виникнення ПТСР виділяють?
22. Чим гострий психічний розлад відрізняється від хронічного?
23. Що таке коморбідність і як вона проявляється?
24. Назвіть основні типи шизофренії та їх симптоми.
25. Що таке бред і які його види виділяють?
26. Які види галюцинацій існують у психопатології?
27. Що характеризує дисоціативні розлади?
28. Які особливості психосоматичних розладів?
29. Які клінічні прояви манії і чим вона відрізняється від гіпоманії?
30. В чому полягають психопатологічні особливості психічного розвитку в онтогенезі?
31. Що таке внутрішня картина хвороби (ВКХ)?
32. Як ставлення особистості до захворювання впливає на її адаптацію?
33. Яким чином психологічна підтримка впливає на формування ВКХ?
34. Які психологічні наслідки має хронічне захворювання?
35. Які психологічні наслідки пов'язані з інвалідністю?
36. В чому полягає адаптація особистості до хронічного захворювання?
37. Як визначаються кризові стани в клінічній практиці?
38. Які види кризових станів виділяють у клінічній психології?
39. Які психологічні методи застосовуються при кризових станах?
40. Які принципи психологічної допомоги реалізуються при кризових станах?
41. Що передбачає клінічно-психологічна взаємодія «психолог – клієнт – медична система»?
42. На чому базується ефективна взаємодія психолога з медичним персоналом?

43. Яка роль психолога у соціальній та медичній реабілітації пацієнта?
44. З якими фахівцями взаємодіє клінічний психолог у медичній системі?
45. Які етичні принципи визначають діяльність клінічного психолога?
46. Що передбачає інформована згода пацієнта?
47. В чому полягає принцип конфіденційності та випадки його обмеження?
48. Що охоплює професійна відповідальність психолога?
49. Які складові включає психологічна компетентність?
50. Які прояви характерні для емоційного вигорання психолога?
51. Які заходи включає профілактика вигорання психолога?
52. Що таке психометричні стандарти та їх значення в клінічній практиці?
53. Які методи психодіагностики використовуються в клінічній психології?
54. Яке призначення проєктивних методів у клінічній практиці?
55. Наведіть приклади проєктивних методик, що застосовуються в психодіагностиці.
56. Які функції виконують когнітивні тести у психодіагностиці?
57. Для чого застосовують тест MMPI у клінічній психології?
58. Для чого використовується Beck Depression Inventory (BDI)?
59. Яке значення методу спостереження у клінічній психології?
60. Як структуроване клінічне інтерв'ю сприяє оцінці психічного стану пацієнта?

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

Основними критеріями, що характеризують рівень сформованості компетентностей здобувача вищої освіти з дисципліни «Основи клінічної та патопсихології» при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів, є:

- Глибина, системність і наукова коректність знань теоретичних основ клінічної та патопсихології, зокрема уявлень про норму і патологію психіки, психічні порушення, їх клініко-психологічні прояви, механізми формування та перебігу.
- Повнота й якість виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни (аналіз клінічних і патопсихологічних випадків, практичні завдання, самостійна та індивідуальна робота).
- Здатність аналізувати клінічні та патопсихологічні явища у їх взаємозв'язку, структурі та динаміці, а також критично оцінювати достовірність і обґрунтованість отриманих результатів, демонструючи автономність мислення та дотримання професійно-етичних принципів.
- Характер відповідей на поставлені питання, що проявляється у чіткості, логічності, послідовності, лаконічності викладу, коректному використанні клініко-психологічної та патопсихологічної термінології.
- Уміння застосовувати теоретичні положення клінічної та патопсихології під час розв'язання практичних задач, зокрема при інтерпретації симптомів, аналізі психічного стану особи та формулюванні психологічних висновків у межах компетенцій психолога.

Оцінювання результатів *поточної роботи* (завдань, що виконуються на практичних, семінарських заняттях, результати самостійної роботи здобувачів) рекомендується проводити за критеріями:

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	Ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності в розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	Ставиться за вияв здобувачем освіти повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді здобувача освіти наявні незначні помилки.
«задовільно»	Ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхневу обізнаність із основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою. Можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але здобувач освіти спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	Виставляється здобувачу освіти, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхнева, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться здобувачеві освіти, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення закладу освіти без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Підсумкова оцінка з дисципліни за шкалою оцінювання національною та ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за 100 бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою	Значення оцінки
		для екзамену	
A	90 - 100 балів	«відмінно»/«excellent»	Відмінно - відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	80 - 89 балів	«добре»/«good»	Дуже добре - достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75 - 79 балів		Добре - в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69 - 74 балів	«задовільно»/«satisfactorily»	Задовільно - посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60 - 68 балів		Достатньо - мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	30-59 балів	«незадовільно»/«unsatisfactory» (з можливістю повторного складання)	Незадовільно - потрібно додатково працювати для отримання позитивної оцінки
F	1-29 балів	«незадовільно»/«unsatisfactory» (з обов'язковим повторним курсом)	Незадовільно - необхідна серйозна подальша робота з повторним вивченням курсу